

שיר השירים - על זוגיות, גבריות ונשיות בתנ"ך ובימינו

הקדמה

1. תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו – מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק, ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא, ואומרת לפניו: רבונו של עולם! עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. אמר לה: בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו? – אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם בעלי מקרא הן – יעסקו בתורה ובנביאים וכתובים, אם בעלי משנה הן – יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן – יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, ובהלכות חג בחג (סנהדרין קז, ע"א)

2. ישנן שירות שאף שהנן מלאות רעיונות עמוקים וגנוזים בהם סודות ורמזים בכל זאת גם עצם הפשט אמת לאמתו הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. והנה למשל בשירת הים גנוזים אוצרות רעיון חכמת נסתר וסודות אבל גם הפשט הפשוט הוא אמת לאמתו ואין מקרא יוצא מידי פשוטו... ואם ח"ו יאמר אדם שמאמין רק ברעיון ובסודות שבשירה ואינו מאמין בפשטות הדברים ובנכונות התיאור של קריעת ים סוף הריהו בזה כופר בתורה ואין לו חלק לעולם הבא... ברם יוצא מהכלל הוא שיר השירים אשר לשלמה שם יסוד הכל הוא רעיון וסוד דרש ורמז עטוף במעטה של סיפור אהבים בין דוד נעלה לרעייה אהובה... הדור מתאר את הרעייה כשלמות היופי וההידור... וכן הרעייה מתארת את הדוד... אבל חלילה לראות בשירה זו פשט לאמיתו, לאמור תיאור מציאותי של אהבה גופנית בין איש ואישה אלא ברור שכל התיאורים הם מליצות נשגבות המשמשות לבוש וציור לאהבה רוחנית בין הקב"ה וכנסת ישראל כמו שדרשו ופירשו חכמינו בדרך דרש רמז וסוד והפשט הוא משל בלבד (הגרא"י אונטרמן, הסכמה לספר 'אהבה בתענוגים')

3. ברם, תואר זה (=הגדרת המגילה כקודש קודשים) מבטא עיקרון הלכתי: מגילה זו לא ניתנה להתפרש כפשוטה. בכל התורה כולה מותר לנו לפרש את הפסוקים בין כמדורשם ובין כפשוטם. פשוטו של מקרא מהווה חפצא של תורה. בשיר השירים נתמעט הפשט המילולי מחלות שם תורה, ואת מקומו ירש מדרש הכתובים. המיתודה הסמלית יחידה היא. כל המבאר מגילה זו על פי פשוטם של הכתובים ביחס לאהבה חושנית, מחלל קדושתה וכופר בתורה שבעל פה (הגר"ד סולובייצ'ק, ובקשתם משם, עמ' 120)

4. וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני וכל שיר השירים משל הוא לענין זה (רמב"ם הל' תשובה יג)

5. אמר רבי יוחנן: למדתך תורה דרך ארץ, שאין חתן נכנס לחופה עד שתהא כלה נותנת לו רשות, הדא הוא דאמר: יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו (שיר השירים ד, טז). ואחר כך: 'באתי לגני אחתי כלה' (שיר השירים ה, ט) [ויקרא רבה (מרגליות) פרשה ט']

6. אמר ר' עקיבא - שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים (ידים פ"ג מ"ה). הספרות הציור והחיטוב, עומדים להוציא אל הפועל כל המושגים הרוחניים, המוטבעים בעומק הנפש האנושית. וכל זמן שחסר גם שרטוט אחד הגנוז בעומק הנפש, שלא יצא אל הפועל, עוד יש חובה על עבודת האמנות להוציאו. מובן הדבר, שרק את אותם האוצרות שבהפתחם מבסמים הם את אויר המציאות, טוב ויפה לפתח [...]

זעזועי הנפש שמצד רגשי האהבה הטבעית, שנוטלת חלק גדול במציאות, במוסר ובחיים, הם ראויים להתפרש על ידי הספרות בכל הצדדים שבהם היא מוציאה אל הפועל את הגנוזות, אבל בשמירה היותר מעולה מנטיה לצד השיכרון שיש באלה הרגשות, שמהפך אותם מטהרה טבעית לטומאה מנוולת. רק אנשי קודש ראויים להיות שרי קודש. אמנם אם נחשב לחסרון כללי באיזו ספרות, כשלא ימצאו בה אלה הרגשות הפנימיות, שהאהבה מרשמת אותם, באותה האהבה הנהוגה, כמה ראוי לחשב לחסרון אם אותם הזעזועים הרמים והנשאים, שכל כך פועלים ופועלו ועתידיים לפעול על כל טובי בני אדם ועל כנסת ישראל ביחוד, הנובעים מאהבת אדון כל המעשים, מקור הטוב והחסד, - אלה הרגשות הנאהבים לא יחקקו בספר ויפקד מקומם.

היש ערך לעומק רגש האהבה הזאת, היכילוה ימים רבים, היכללוהו גבהי שחקים. החסרון הזה אמנם נמלא לנו בשיר האהבה אותו שהוא קודש קדשים, הוא שיר השירים אשר לשלמה. וכמו שמי שהוא חמור לאהבה לא יחוש מה יחפצו משוררי האהבה בשיריהם הפרטיים, ואם היה יכולת בידו להשפיל את געגועיהם עד כדי טעימת חושו הגס היה עושה כן בשמחת לב ובנפש חפצה, כן מי שלבו ערלה, ומוכרחת להיות כן מפני שלא טעם להתנשא אל מרומי הגיוני קודש, ולא חש מעולם נעם אור אהבת צור כל העולמים, איש נבל ולא חכם כזה לא יוכל להכיל את הרעיון, כי אלה הגעגועים הרבים הפרטיים הנשאים שבשיר השירים המה רשמים של האוצר הגנוז בנפש כלל האומה, אשר בחר לו ה' לשמו ולזכרו, מפני שאינו מרגיש כלל שום חסרון בהפקד מקום אלה הרגשות, אשר לא ידעם. [...]

אמנם כנטף מים מני ים כזיק אחד מלהב אש שעד לב השמים, כאות אחד מספר גדול ורחב ידיים, ידע איש אשר כה רמה נפשו להעריך גם כן את האהבה הפרטית הטבעית בערכה הטהור, והיו לו האהבה הטהורה הטבעית, והאהבה הלאומית הנאורה, והאהבה האלוהית הקדושה ומלאה הוד, ערוכות במערכה. 'כמגדל דוד בנוי לתלפיות'.

(הרב קוק, הקדמה לשיר השירים, עולת ראייה ב')

7. מי שלא חשק באשה הוא דומה לחמור ופחות ממנו, והטעם כי מן המורגש צריך שיבחין העבודה האלוהית (ר' אליהו די וידאש, הקדמה לראשית חכמה)

שיר השירים פרק א	שיר השירים פרק ח
(ה) שְׁחֹרָה אֲנִי וְנָאוּה בְּנוֹת יְרוּשָׁלַם כְּאֶהְלִי קָדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֶה: (ו) אֵל תִּרְאוּנִי שְׁאֲנִי שְׁחֹרָחֶרֶת שְׁשֻׁזְפֹתִנִי הַשֶּׁמֶשׁ	
בְּנִי אֲמִי נָחְרוּ בִי שְׁמִנִי נִטְרָה אֶת הַכָּרְמִים	(ח) אָחוֹת לָנוּ קִטְנָה וְשָׂדִים אֵין לָהּ מָה נַעֲשֶׂה לְאַחַתְנוּ בַּיּוֹם שֶׁיִּדְבֹר בָּהּ: (ט) אִם חוֹמָה הִיא נִבְנָה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם דָּלֶת הִיא נִצּוֹר עָלֶיהָ לֹחַ אֶרֶז:
	(י) אֲנִי חוֹמָה וְשָׂדִי כְּמִגְדָּלוֹת אֲזִי הֵייתִי בְּעֵינֶיךָ כְּמוֹצָאֵת שָׁלוֹם:
	(יא) כָּרֶם הִיא לְשֹׁלֹמֶה בְּבַעַל הַמּוֹן נָתַן אֶת הַכָּרֶם לְנִטְרִים אִישׁ יָבֹא בְּפָרִיו אֶלֶף כָּסֶף:
כְּרָמִי שְׁלִי לֹא נִטְרָתִי:	(יב) כְּרָמִי שְׁלִי לְפָנַי הָאֵלֶף לָךְ שְׁלֹמֶה וּמֵאֲתִים לְנִטְרִים אֶת פָּרִיו:

9. לִיקוּטֵי מוה"ר"ן - מַהדוּרָא בְּתֵרָא הַקְדָּמָה

"אֶחָד הִיא אֲבֵרָה" (יחזקאל ל"ג) שְׁאֲבֵרָה עָבַד הַשֵּׁם רַק עַל יְדֵי שְׁהִיָּה אֶחָד, שֶׁחֲשַׁב בְּדַעְתּוֹ שֶׁהוּא רַק יְחִידִי בְּעוֹלָם, וְלֹא הִסְתַּכֵּל כָּלֵל עַל בְּנֵי הָעוֹלָם, שֶׁסָּרִים מֵאַחֲרֵי ה' וּמוֹנְעִים אוֹתוֹ, וְלֹא עַל אָבִיו וּשְׂאֵר הַמוֹנְעִים, רַק כָּאִלוּ הוּא אֶחָד בְּעוֹלָם, וְזֶהוּ: "אֶחָד הִיא אֲבֵרָה". וְכֵן כָּל הַרוּצָה לְכַנֵּס בְּעִבּוּדֵת הַשֵּׁם, אִי אִפְשָׁר לוֹ לְכַנֵּס כִּי אִם עַל יְדֵי בְּחִינָה זוֹ שֶׁיִּחְשַׁב שְׁאֵין בְּעוֹלָם כִּי אִם הוּא לְבַדּוֹ יְחִידִי בְּעוֹלָם, וְלֹא יִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם אֶדָם הַמוֹנְעוֹ, כְּגוֹן אָבִיו וְאִמּוֹ אוֹ חוֹתָנּוֹ וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וְכִיּוּצָא, אוֹ הַמְּנִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ מִשְׂאֵר בְּנֵי הָעוֹלָם, הַמְּלַעֲיָגִים וּמִסִּיתִים וּמוֹנְעִים מִעֲבֻדָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְצָרִיךְ שְׁלֹא יַחֲוֹשׁ וְיִסְתַּכֵּל עָלֵיהֶם כָּלֵל, רַק יִהְיֶה בְּבִחִינָת: "אֶחָד הִיא אֲבֵרָה" כָּאִלוּ הוּא יְחִיד בְּעוֹלָם כְּנ"ל:

הדוד - הגבר	הרעיה - האישה
(ז) הִגִּידָה לִּי	(ח) אִם לֹא תִדְעִי לָךְ
שְׁאֵהָבָה נִפְשִׁי	הִיפָה בְּנָשִׁים
אֵיכָה תִרְעָה אֵיכָה תִרְבִּיעַ בְּצִהָרִים	צֵאִי לָךְ בְּעֵקֶב־י הַצֹּאן וְרַעִי אֶת גְּדִיתֶיךָ
שְׁלֹמֶה אָהִיָּה כְּעֻטָּיהָ	
עַל עֲדָרֵי חֲבִירֶיךָ	עַל מִשְׁכָּנוֹת הָרָעִים:
לִסְסָתִי בְּרֻכְבִּי פָרְעָה דְּמִיתֶיךָ רַעִיתִי:	(יב) עַד שֶׁהִמְלִיךְ בְּמִסְבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רִיחוֹ:
(י) נָאוּ לְחַיֶּיךָ בְּתָרִים צִוְּאֶיךָ בְּחִירוֹתֶיךָ:	(יג) צָרֹר הַמֶּר דּוּדִי לִי בֵּין שָׂדֵי יֵלִין:
(יא) תּוֹרִי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עִם נִקְדּוֹת הַכָּסֶף:	(יד) אֲשַׁכֵּל הַכֶּפֶר דּוּדִי לִי בְּכִרְמִי עֵין גְּדִי:
(טו) הִנֵּךְ יָפָה רַעִיתִי	(טז) הִנֵּךְ יָפָה דּוּדִי
הִנֵּךְ יָפָה	אֶף נָעִים

עִינֵיךָ יוֹנִים:	אָף עֲרִשְׁנוֹ רַעְנָנָה: (ז) קְרוֹת בְּתִינוֹ אֲרָזִים (רחיטנו) רַהִיטְנוּ בְּרוֹתִים:
	(א) אָנִי חִבְצַלַת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַת הָעֵמְקִים:
(ב) כְּשׁוֹשָׁנָה בֵּין הַחוּחִים	(ג) כְּתַפּוּחַ בְּעָצֵי הַיַּעַר
כֵּן רַעֲיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת:	כֵּן דוֹדִי בֵּין הַבָּנִים
	בְּצִלּוֹ חֲמֻדָּתִי וַיִּשְׁבְּתִי וּפְרִיּוֹ מְתוֹק לְחֵכִי:

11.

שיר השירים פרק ב – שיר ה'קומי לך'

(ח) קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות:

(ט) דומה דודי לצבי או לעפר האילים הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים:

(י) ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך:

(יא) כי הנה הסתיו עבר הגשם חלף הלך לו:

(יב) הנצנים נראו בארץ (מראה)

עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: (שמיעה)

(יג) התאנה חנטה פגיה (טעם)

והגפנים סמדר נתנו ריח (מישוש)

קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך:

12. בצומח קיימות עונות שונות: תרדמה ושלכת, נביטה, ליבול והנצה, שסופן הבשלת הזרע והפרי. מקבילים להם השלבים השונים בחיי האהבה של בעלי החיים...מורכבים יותר הם חיי האהבה אצל הצביים והצבאות (=צבאות), האיילים והאיילות. מחזור האהבה והלידה, גידול הוולדות והתבגרותן של חיות אלה, היו חידה בעיני הקדמונים...חקירות באורח חייהם של הצביים והצבאות, האיילים והאיילות, העלו את מחזור ההתפתחות הבא במשך עונות השנה: העופר חי בחסות אמו ועם התגברו הוא עוזבה ומתלכד לעדרים נפרדים של זכרים ונקבות. לראשונה אדישים שני המינים זה לזה ונמנעים להיפגש (זו תקופה של הסתר פנים). עם הגיע עונת הייחום מתחילים הזכרים לחזר אחר הנקבות. חיזורים אלה מלווים תהפוכות של ריצה במקביל, בריחות וחיפושים הדדיים, שרק בסופם חל המיפגש המיני. (פרופ' יהודה פליקס, שיר השירים, טבע עלילה ואלגוריה, 13-15)

13. (ז) הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: (ח) כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות:

(ט) אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון: (י) עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם:

(יא) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו: